
Alkuperäis- kansojen oikeuksista ja vallasta

**Svein Jentoft, Henry Minde
& Ragnar Nilsen (toim.): In-
digenous Peoples: Resource
Management and Global
Rights. Delft: Eburon Aca-
demic Publishers 2003. 315 s.**

■ Vuosi 2004 on viimeinen
YK:n alkuperäiskansojen vuo-
sikymmenestä 1995–2004. Al-

kuperäiskansojen asemasta ja oikeuksista on keskusteltu ja keskustellaan muulloinkin kuin teemavuosikymmenenä, sillä tehtävää on jatkossakin. YK:n ihmisoikeuskomitea on vaatinut Suomea toimimaan nopeasti saamelaisten maa-oikeuskysymyksissä ja saamelaisten identiteetin säilyttämiseksi ihmisoikeussopimuksen mukaisesti.

Teos liittyy sekä YK:n alkuperäiskansojen vuosikymmenen että kymmenen vuotta sitten Rio de Janeirossa hyväksytyyn ympäristöä ja kehitystä koskevaan Rion julistukseen ja toimintaohjelmaan Agenda 21. Artikkelit perustuvat Tromssassa vuonna 2001 pidetyn sirkuspolaarisen alueen yliopistojen yhteistyökongressin alkuperäiskansoja käsitteeseen sessioon. Norjalaisten tutkijoiden toimittamassa teoksessa ei suoraan anneta vastauksia siihen, onko alkuperäiskansojen asemassa tapahtunut parannuksia – ja millaisia parannukset ovat olleet – näiden kymmenen nimikko-vuoden aikana. Kirja on jaoteltu kolmeen osaan, maailmaan (*The World*), mereen (*The Sea*) ja maahan (*The Land*). Maailma-osuudessa artikkelit keskittyvät laajempiin alkuperäiskansojen kysymyksiin kuten kestävä kehityksen problematiikkaan. Kakkososassa käsitellään erityisesti merellisten resurssien oikeuksiin liittyviä konflikteja ja ongelmia. Kolmas osuus puolestaan valottaa maan käyttöön liittyviä erikoiskysymyksiä ja konflikteja. Maantieteellisesti artikkelit avaavat näkökulmia eri puolilta maapalloa. Niissä käsitellään mm. Kanadan kansallista stra-

tegiaa alkuperäiskansoja kohtaan biodiversiteetin näkökulmasta, maorien kalastus-oikeuksia, merisaamelaisten etnoliittisiä kamppailuja ja maa-oikeuksia Nicaraguassa. Keskityn ainoastaan muutamaasi saamelaisten oikeuksiin liittyviin artikkeleihin.

Teoksen keskeinen käsite alkuperäiskansa määritellään kansainvälisen työjärjestön ILO:n yleissopimuksessa numero 169 kansoiksi, jotka polveutuvat väestöstä, joka asui maassa sen valloituksen, asuttamisen tai nykyaikaisten valtionrajojen muodostumisen aikaan ja jotka ovat ainakin osittain säilyttäneet omat sosiaaliset, taloudelliset, kulttuuriset ja poliittiset instituutiotensa esimerkiksi luonnolliseen ympäristöön perustuvien elinkeinojen (kuten poronhoito) tai kielen muodossa. Oleellista tässä määritelmässä on, että kansa itse pitää itseään alkuperäiskansana. Suomessa sekä Ruotsissa, Norjassa ja Venäjällä asuvat saamelaiset täyttävät tällaisen alkuperäiskansan määritelmän ehdot. Suomi on tunnustanut tämän perustuslakiuudistuksen yhteydessä vuonna 1995, mutta Suomi ei ole vielä hyväksynyt ILO:n sopimusta, jolla saamelaisille taattaisiin oikeuksia perinteisiin asuinalueihinsa. Alkuperäiskansat ovat tavallisimmin – eivät siis aina – määrällisenä vähemmistönä omassa maassaan ja eroavat varsinaisista vähemmistöistä siinä, että ne ovat asuinympäristönsä alkuperäisiä asukkaita. Maailmanlaajuisesti kaikki alkuperäiskansat eivät kuitenkaan halua tulla luonnehdituksi vähemmistöksi, koska ne ovat enemmistönä omalla pe-

rinteisellä asuinalueellaan ja kiistävät nykyisten valtiollisten rajojen oikeutuksen.

Henry Minde luo katsauksen saamelaisten Norjassa käymään kamppailuun oikeuksista ja itsehallinnosta. Suomen, Ruotsin ja Norjan – Venäjstä puhumattakaan – välillä on suuria eroja. Altajoen patohanke on ollut eräänlainen vedenjakaja Norjan suhtautumisessa saamelaiskysymyksiin ja siitä on käytetty jopa nimitystä ”hiltainen vallankumous”. Altajoki-kamppailussa ympäristöasiat yhdistettiin alkuperäiskansan oikeuksiin. Koska myös media määritteli Altajoen sekä saamelais- että alkupe- räiskansa-asiaksi, oli viranomaisten ja päättäjien muutettava politiikkaansa, joka tähän asti oli käsitellyt Altajokea vain energiatalouden näkökulmasta. Saamelaisliikkeen esille nostamiin alkuperäiskansan historiaan, kulttuuriin ja oikeuksiin liitettyihin kysymyksiin Norjan valtion oli löydettävä uudet poliittiset ratkaisut. Alkuperäiskansan käsitteen mukaantulo yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon oli perustavanlaatuinen kysymys, joka vaati suuria poliittisia muutoksia. Minden mukaan Norjan valtio kantaa nyt globaalia vastuuta alkupe- räiskansojen ihmisoikeuksien puolustamisessa ja tätä osoittaa myös se, että Norja on ratifioinut aikaisemmin mainitun ILO:n sopimuksen.

Vaikka kaikki saamelaisryhmät eivät suoranaisesti vastustaneet Altajoen valjastamista – sen vaikutukset kohdistuivat suoraan porosaamelaisiin – sillä oli vaikutuksia muidenkin saamelaisryhmien poliittiseen

mobilisaatioon. Minden artikkelia täydentää sosiologi Ragnar Nilsen, joka keskittyy norjalaistamispolitiikkaan erityisesti merisaamelaisten näkökulmasta. Merisaamelaiset ovat vähemmistön vähemmistö, jotka eivät aikaisemmin olleet pitäneet ääntä omasta etnisyydestään, vaan ovat – näkökulmasta riippuen – joko assimiloituneet valtaväestöön tai integroituneet norjalaiseen hyvinvointivaltioon. ”Näkymättömien” merisaamelaisten joutuminen norjalaistamispolitiikan kohteeksi muita saamelaisia voimakkaammin johtuu mm. siitä, että heidän elinkeinonsa ja asuinpaikkansa ovat samoja kuin valtaväestöllä. Porosaamelaiset puolestaan ovat erottuneet selkeästi norjalaisista elinkeinonsa ja elämäntapansa vuoksi.

Kaksi artikkelista käsittelee suomalaisia esimerkkejä. Jukka Nyysönen on tutkinut monimutkaista ja paljon julkisuudessa ollutta metsätalouden ja poronhoidon välistä kiistaa Inarissa, jonka alueesta valtio (Metsähallitus) omistaa 93 %. Inari on saamelaisalueen kunta, joka elinkeinollisesti kuuluu erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettulle alueelle, jossa poronhoidon tarpeet pitäisi ottaa huomioon muussa elinkeinotoiminnassa. Inarissa poronhoidosta ja metsänhakuusta käydyssä kiistassa etninen raja osapuolten välillä ei ole määräävä, sillä molemmissa elinkeinoissa toimii sekä suomalaisia että saamelaisia. Poronhoito on tällä alueella myös osasyllinen ympäristön kulumiseen, sillä poronhoidon taloudellisia ongelmia on pyritty kompensoimaan laitumiin

nähdessä ylisuurilla poroeloilla. Tästä näkökulmasta poronhoidon ja saamelaisten perinteinen ympäristötieto on huono väline taistelussa Metsähallituksen hakuista vastaan. Pääsyy ympäristön resurssien ylikäyttöön on Nyysösen mukaan sopimaton hallintorakenne (valtio ja Metsähallitus) sekä saamelaisten epäonnistunut strategia (ylilaidunnus). Ympäristön resurssien kestävä käyttö ei ole riippuvainen ainoastaan maanomistuksesta, elinkeinon tehokkuudesta tai toimijoiden asiantuntevuudesta.

Seija Tuulentien artikkeli käsittelee, miten suomalainen valtaväestö konstruoi omaa kansallista identiteettiään muodostaessaan mielipiteensä saamelaisten oikeusvaatimuksista. Tuulentien mukaan valtaväestöön kuuluvat ottavat kansallisvaltion itsestään selvänä, kun taas saamelaisten on ollut pakko omaksua vastaava kansallinen retoriikka saadakseen oma äänensä kuuluville. Hänen aineistonsa koostuu lausunnoista, jotka annettiin saamelaisten kulttuuri-itsehallintoista. Aineistosta johtuu, että paikallistason moninaisuus jää makro- ja välitasojen yleistyksien alle.

Alkuperäiskansan ja kestävä kehityksen lisäksi kirjan artikkeleita yhdistää paikallisen resurssien käytön ja globaalien oikeuksien välinen kytkös suhteessa alkuperäiskansoihin. Useat kirjoittajat korostavat, että kansallisvaltiopolitiikka ja valtaväestön valta-asema estävät alkuperäiskansojen pyrkimyksiä turvata omia intressejään ja oikeuksiaan, jotka alkuperäiskansa-

näkökulmasta ovat universaaleja ja sallivia. Teos on myös osoitus siitä, miten alkuperäiskansojen ja vähemmistöjen kansainvälinen yhteistoiminta ja erilaiset verkostot auttavat tekemään alkuperäiskansoja näkyviksi heidän omasta näkökulmastaan kaikilla yhteiskunnan tasoilla ja osallisiksi heitä koskevilla prosesseilla. Konkreettisine osoituksina kirjassa mainitaan mm. Nunavutin itsehallintojärjestelmä ja saamelaiskäräjät.

Helena Ruotsala